Likpe

El **likpe**, també anomenat **sekpele**, és una llengua kwa de la família nigero-congolesa, atlantico-congolesa, volta-congo, kwa, nyo, potou-tano, lelemi, likpe-santrokofi. Els sekpeles són els membres del grup ètnic que tenen el likpe com a llengua materna. Es pot dividir en dos dialectes, el sɛkpɛlé i el sekwa. Es parla al sud-est de Ghana, al nord-est de Hohoé (la capital de districte, on es parla ewe), en un total de dotze pobles pertanyents a una àrea coneguda com a Likpe. Hi ha entre 23.400 (2003[1]) i 32.000 (joshuaproject[2]) parlants de sekpele que l'utilitzen de forma habitual.[3][4] El seu codi ISO 639-3 és **lip** i el seu codi al glottolog és **sekp1241**.

Likpe	
Altres noms	**Bosele**, **Sekpele**, **Mu**
Tipus	llengua i llengua viva
Parlants	
23.400 (ethnologue 2003)[1] - 32.000(joshuaproject)[2] principalment a regió Volta	
Parlat a	Ghana
Autòcton de	regió Volta
Classificació lingüística	
llengua humana llengües nigerocongoleses llengües congoatlàntiques llengües volta-congoleses llengües kwa llengües Na-Togo Lelemic languages (en) Likpe-Santrokofi languages (en)	
Codis	
ISO 639-3	lip (http://www-01.sil.org/iso639-3/documentation.asp?id=lip)
SIL	lip
Glottolog	sekp1241 (http://glottolog.org/resource/languoid/id/sekp1241)
Ethnologue.com	lip (http://www.ethnologue.com/language/lip)
IETF	lip
Endangeredlanguages.com	1309 (http://www.endangeredlanguages.com/lang/1309)

Contingut

Família lingüística

Segons l'ethnologue, el sekpele és una llengua que està juntament amb el lelemi, el siwu i el selee en un subgrup de les llengües lelemis que són del grup de les llengües potou-tanos, que són llengües nyos, que al seu temps formen part de la família de les llengües kwa, que formen part de la gran família de les llengües nigerocongoleses.[5]

Geolingüística i pobles veïns

El territori en el qual es parla sekpele està situat al nord de Hohoé, a la regió Volta, al sud-est de Ghana.[1]

Segons el mapa lingüístic de Ghana de l'ethnologue, el territori sekpele està situat a la frontera amb Togo, que està situat a l'est. És una petita zona que limita amb el territori dels lelemis, que estan al nord, amb el dels siwus, a l'oest i amb els ewes, al sud.[6]

Escriptura

Des de l'any 2001 utilitzen l'alfabet llatí per a escriure la llengua. El nivell d'alfabetització dels seus parlants (2009) era en L1 per sota de l'1%.; i en L2 entre el 5% i el 15%.[7]

Foniologia

El likpe té nou fonemes vocàlics: /i/, /e/, /ɛ/, / ĩ/, /ã/, /ũ/, /õ/, /ɔ̃/, /œ/. També té tres fonemes que indiquen les variacions de to: /˧/, /˨/, /˦/. Quant a les consonants, trobem vint-i-un fonemes, els quals es representen en aquestes taules:[8]

CONSONANTS PULMONARS	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Faringeal	Glotal
Oclusiva	pb		t̪d̪	td		ʈɖ	cɟ	kg	qɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ	n̪	n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Vibrant	ʙ		r̪	r					ʀ		
Tap o Flap		ѵ	ɾ̪	ɾ		ɽ					
Fricativa	ɸβ	fv	θð	sz	ʃʒ	ʂʐ	çʝ	xɣ	χʁ	ħʕ	hɦ
Lateral Fricativa				ɬɮ							
Aproximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral Aproximant			l̪	l		ɭ	ʎ	ʟ			

> *On els símbols apareixen en parelles, el de la dreta representa una consonant sonora.*

Consonants no pulmonars						
Clics	ʘ	Bilabial	ǀ	Dental	!	(Post)alveo
Implosives sonores	ɓ	Bilabial	ɗ	Dental/alveolar	ʄ	Palatal

ALTRES
gb
kp
d̪ʒ
t̪ʃ
w

Gramàtica

És un idioma tonal, amb tres tons diferenciats: to alt, to mitjà i to baix; que poden ser creixents i decreixents. Cada síl·laba és una unitat tonal.[4]

Ordre de constituents (SVO, SOV, etc.)

El likpe és un idioma SVO (subjecte-verb-objecte)

Preposicions

El likpe té dues preposicions. Trobem una preposició general locativa lá-lí, i una comitativa/instrumental kú. S'utilitzen per marcar els diferents tipus de relació entre els participants involucrats en una situació.

La preposició comitativa /instrumental pot representar participants que exerceixin rols diferents: un instrument en la situació, un participant que forma part o s'afegeix a la situació, una condició que acompanya algun dels participants mentre la situació succeeix, i altres participants amb rols circumstancials, temporals. També es pot utilitzar com a enllaç entre dos participants. Alguns exemples:

- *o-siabe u-yi-lɛ* ***kú*** *klande* (Ell talla la branca **amb** un sabre)

- *u-bá* ***kú*** *o-lesia á-má* (Ell va arribar **al** matí)

- *bo* ***kú*** *má li-tsya ku-má* (Ells **i** nosaltres compartim una frontera)

La preposició locativa es pot utilitzar per indicar posició, procedència o pertinença a un lloc, per senyalar el TEMA que dóna entitat a una conversa i per remarcar el resultat d'una acció. Alguns exemples:

- *o-teasá kpé wa* ***lá li****-sí* (El mestre va llogar una habitació **de** Saka.)

- *waa-dí a-tikí kpɛ* ***lá li****- kpéfí ná-má asúá* (Ell va dir **moltes coses** sobre aquell nen)

Possessius

En una construcció de possessió nominal, els posseïdors precedeixen allò posseït. Els posseïdors pronominalitzats es troben juxtaposats al que es posseeix mentre que els posseïdors nominals hi seran enllaçats amb una marca de possessió *-to*.

Sistema verbal

A diferència de l'anglès, el castellà, el català i moltes altres llengües, el likpe utilitza diferents construccions verbals per designar una mateixa acció en diversos escenaris o duta a terme per dues entitats diferents en cada cas. Veiem per exemple el verb “obrir”:

- *Ɔ-sini* le-laka ná-má *Ell va obrir la caixa. //* - U-fá kampé *Ell va obrir les tisores. //* - U-minikili a-namí *Ell va obrir els ulls.*

Variacions que comporten diferenciació verbal

El Likpe té tres derivacions verbals, morfemes o sufixos: *-kó, -fá*, i *-sá*. També utilitza construccions de verbs de sèrie, en les quals els verbs han de compartir un mateix subjecte. En aquests casos el subjecte serà expressat amb un codi de subjecte pronominal. - *O-kpâ á-má sí Ɔ-fi wá dí-yó* (el gos està assegut a prop de casa seva)

La negació en el verb es marca amb un prefix nasal que localitzada immediatament abans de l'arrel del verb i després de qualsevol altre senyal verbal com la marca de temps, etc.

Sociolingüística, estatus i ús de la llengua

El sekpele és una llengua desenvolupada (EGIDS 5): Està estandarditzada té literatura i gaudeix d'un ús vigorós per persones de totes les edats i generacions tant en la llar com en societat en tots els àmbits tot i que no és totalment sostenible.[9] Menys de l'1% dels sekpeles aprenen el sekpele com a primera llengua i entre el 5 i el 15% ho fan com a segona llengua. S'escriu en alfabet llatí des de 2002. Els sekpeles també parlen l'àkan i l'ewe.[1]

Referències

1. «Sekpele, a language of Ghana (http://www.ethnologue.com/language/lip/18)». ethnologue. [Consulta: 13 octubre 2015].
2. «Language: Sekpele (http://joshuaproject.net/languages/lip)». joshuaproject. [Consulta: 13 octubre 2015].
3. «Languages - Archives (http://www.language-archives.org/language/lip)» (en anglès). [Consulta: 15 març 2015].
4. Dimmendaal, Gerrit J. *Coding participant marking : construction types in twelve African languages* (en anglès).
5. «Lelemi (http://www.ethnologue.com/subgroups/lelemi-0)». ethnologue. [Consulta: 13 octubre 2015].
6. «Mapa lingüístic de Ghana. El sekpele és el número 45 (http://www.ethnologue.com/map/GH)». ethnologue. [Consulta: 16 octubre 2015].
7. «Sekpele (http://www.ethnologue.com/language/lip)» (en anglès).
8. «Inventory Sekpele (GM) (http://phoible.org/inventories/view/1326)» (en anglès). [Consulta: 14 març 2015].
9. «Sekpele in the Language Cloud (http://www.ethnologue.com/cloud/lip)» (en anglès). ethnologue. [Consulta: 12 octubre 2015].

Bibliografia

- Delalorm, Cephas. 2008. *A description of some morphological and allomorphic issues in Sekpele*. Trondheim: Norwegian University of Science and Technology. 114pp. (tesis de MA).
- Ameka, Felix K. 2007. *Grammars in contact in the Volta Basin (West Africa): on contact induced gramatical change in Likpe*. A: Aikhenvald, Aleksandra Y. i Dixon, Robert Malcolm Ward (eds.), *Grammars in contact: a cross-linguistic typology*, 114-142. Oxford University Press
- Ameka, Felix K. 1999. *Spatial information packaging in Ewe and Likpe: a comparative perspective*. A: *Frankfurter afrikanistische Blätter* 11. 7-34.
- Ameka, Felix K. 2009. *Likpe*. A: Dimmendaal, Gerrit Jan (ed.), *Coding participant marking: construction types in twelve African languages*, 215-237. Amsterdam: John Benjamins Publ.
- Ameka, Felix K. 2007. *Grammatical borrowing in Likpe (Sɛkpɛlé)*. A: Matras, Yaron and Sakel, Jeanette (eds.), *Grammatical Borrowing in Cross-Linguistic Perspective*, 107-122. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Allan, Edward J. 1974. *Likpe*. A: Kropp-Dakubu, M. E. (ed.), *West African Langauge Data Sheets*, 89–94. Legon &Leiden: West African Linguistics Society.
- Ring, J. A. 2003. *Language Structures of Sɛkpɛle (Likpe)*. Tamale: Ghana Institute of Linguistics.
- Ameka, Felix K. 2002. *The progressive aspect in Likpe (Sekpele): implications for aspect and word order in Kwa*. A: Ameka, Felix K. i Osam, Emmanuel Kweku (eds.), *New directions in Ghanaian linguistics: essays in honour of M.E. Kropp Dakubu, Florence A. Dolphyne and Alan S. Duthie*. Accra: Black Mask.
- Delalorm, Cephas. 2008. *A description of some morphological and allmorphic issues in Sekpele*. Norwegian Univ. of Science and Technology (NTNU).
- Ameka, Felix K. 1999. *The progressive aspect in Likpe (Sekpele): implications for aspect and word order in Kwa*. A: Ameka, F. K. and E. K. Osam (eds.), *New directions in Ghanaian linguistics: essays in honour of M.E. Kropp Dakubu, Florence A. Dolphyne and Alan S. Duthie*. Accra: ACP. (What's ACP?).

Enllaços externs

Sekpele al multitree (http://multitree.org/codes/lip)